

2026-10-06

Avsnitt 114: Betyg och bedömning

Intro: Vi på Specialpedagogiska skolmyndigheten arbetar för att alla barn, elever och vuxenstuderande med funktionsnedsättning får tillgång till en likvärdig utbildning och annan verksamhet av god kvalitet i en trygg miljö. I podden Lika värde förklarar, fördjupar och diskuterar vi specialpedagogik och ger goda råd till dig som arbetar i eller har barn som går i förskolan och skolan.

Om du vill veta mer om SPSM och vilket stöd vi erbjuder, gå in på vår webbplats [spsm.se](https://www.spsm.se) och följ oss i sociala medier.

Sara: Vi på SPSM får ibland frågor om bedömning och betyg och om man kan använda undantagsbestämmelsen eller PYS-paragrafen som den ibland kallas. Så idag ska vi prata om det.

Och med mig har jag två av våra rådgivare. Katarina Zandén och Helene Lundin Jörtsö. Välkomna!

Jag heter Sara Hamrén Håkansson och är kommunikatör på myndigheten. Ni jobbar båda två i SPSM:s tjänst Fråga en rådgivare.

Och det är ju en tjänst som vänder sig till alla som arbetar inom skolväsendet och man kan ta del av vanliga frågor och svar och också ställa sin egen fråga om pedagogiska konsekvenser av en funktionsnedsättning. Frågorna kan handla om till exempel olika funktionsnedsättningar, anpassningar i ämnen och alternativ och kompletterande

2026-10-06

kommunikation.

Så jag tänker att det kräver att ni har både bred och djup kompetens.

Så kan ni presentera er lite kort för lyssnarna.

Ska du börja Helene?

Helene:

Ja, gärna. Jag är grundskollärare i botten och sedan har jag läst vidare till specialpedagog.

Jag har huvudsakligen arbetat på grundskolor i kommunala och enskilda verksamheter. 2018 började jag på SPSM som rådgivare. Jag har mer kompetens inom läs och skrivsvårigheter, matematiksvårigheter och NPF.

Sen gillar jag också och har ganska mycket erfarenhet av att arbeta med organisatoriska frågor och utvecklingsarbete i olika verksamheter.

Sara:

Ja, men då har du jobbat som lärare och specialpedagog och de senaste åtta åren som rådgivare inom SPSM.

Och du Katarina, har du en liknande bakgrund?

Katarina:

Ja, jag är också specialpedagog och grundskollärare som Helene och har arbetat inom grundskolans olika stadier. Och senast... Innan jag började på SPSM så var jag på en stor 1-9 skola med många nyanlända elever och arbetade också på den internationella skolan i Paris. Jag började som rådgivare på SPSM 2013 och har fördjupning inom läs och skrivsvårigheter, språkstörning, selektiv mutism och matematiksvårigheter. Och jag har jobbat ganska mycket med kompetensutveckling som vi erbjuder, som kurser och webinarier.

2026-10-06

I vår tjänst Fråga en rådgivare så finns vi två och vi har sex kollegor till med lite olika spetskompetenser som hjälper till att svara i telefon eller också på de inkomna skrivna frågorna.

Sara: Ja, så ni har ganska lika bakgrund du och Helene, men ni har lite olika expertområden. Och tillsammans med de andra som jobbar inom Fråga en rådgivare så täcker ni in många områden. Så till ämnet för det här samtalet. Bedömningar, prov och betyg. De delarna hänger ju ihop. Och de hänger ihop med undervisningen. Så ska vi börja där med hur det hänger ihop. Kan du Helene beskriva det?

Helene: Det finns absolut en tydlig koppling mellan undervisning och bedömning på så sätt att de är helt beroende av varandra. Alltså undervisningen, det är ju grunden för att möjliggöra underlag för bedömning. Men bedömning är också en del av undervisningen. För redan när man som lärare planerar sin undervisning så behöver man ha i åtanke hur eleven ska ges möjlighet att visa sina kunskaper och sina förmågor. Och lärare behöver ju därför anpassa både undervisningen och bedömningssituationen utifrån elevernas behov.

När man som lärare ska planera så är man hjälpt av att utgå från ämnets syfte, det centrala innehållet och också de kunskaper och förmågor som eleverna ska utveckla. Man behöver också naturligtvis ta hänsyn till gruppens och elevernas enskilda behov av stöd. Och när man sedan bedömer så kan man ställa sig frågor som var

2026-10-06

fokus ska ligga under ett specifikt moment eller ett specifikt tillfälle och vems kunskaper ska bedömas. Och här kan man vara lite selektiv. Allt behöver inte bedömas vid ett och samma tillfälle och alla elever behöver inte bedömas hela tiden heller.

En annan sak som jag vill passa på att nämna är att en förutsättning för likvärdig bedömning är att eleverna fått undervisning just utifrån sina behov. Förekommer funktionsnedsättningar så behöver undervisningen så långt det är möjligt också motverka konsekvenserna av de här funktionsnedsättningarna.

Det går därför inte helt att skilja undervisning från bedömning.

Sara:

Ja, så man behöver redan när man planerar undervisningen fundera över hur eleverna ska kunna visa sina kunskaper. Exakt. Bedömningar kan ju vara både formativa och summativa.

Men vad är skillnaden? Och är det något särskilt i det här som man ska tänka på när det gäller elever med funktionsnedsättning? Vad säger du, Katarina?

Katarina:

Formativ bedömning används under arbetets gång just för att stödja och utveckla elevens lärande. Och fokus är ju inte främst på att sätta betyg utan på att ge information som hjälper eleven att förstå. Alltså var eleven befinner sig i sitt lärande var eleven ska nå och på vilket sätt.

Och man vill ju att eleverna ska bli ägare av sitt eget lärande. Medan summativ bedömning används för att mäta kunskaper och vi kanske tänker främst på prov.

2026-10-06

Och där läraren sammanfattar och värderar vad en elev har lärt sig efter ett arbetsområde eller en kurs eller en termin.

Och syftet är ju att ge underlag för betyg eller att visa i vilken grad kunskapsmålen har uppnåtts. Och det är viktigt att utgå från samma behov av anpassningar när du planerar ett test eller ett prov eller ett muntligt förhör som eleven då har vid ordinarie undervisning.

Så bedömningar görs alltså både formativt för att kontinuerligt utvärdera undervisningen och summativt för att till exempel sätta betyg. Formativ bedömning är viktigt för alla elever men särskilt viktigt för våra målgrupper eftersom det hjälper dem att förstå sitt egna lärande. Det ger riktad återkoppling och möjliggör stöd och anpassningar i rätt tid.

Och det ger eleverna möjlighet till kontinuerlig vägledning och stöd under lärprocessen, istället för att de först i efterhand får veta att de inte har nått kraven. Och det här är ju något som kommer att betonas allt mer nu i det kommande betygssystemet också.

Sara:

Du nämnde att man ska utgå från de anpassningar som eleven har i undervisningen när man anpassar prov. Förstår jag rätt? Ett exempel skulle kunna vara att en elev använder punktskrift eller en läslinjal i undervisningen.

Och då ska eleven få använda det även vid bedömningssituationen.

Katarina:

Ja, precis så.

2026-10-06

Sara: Men vilka är då de vanligaste anpassningarna vid prov, Helene?

Helene: Ja, det här får vi ju ganska mycket frågor om också. Anpassningar kan vara av olika karaktär och handla om till exempel tid. Och det kan innebära att eleven får längre provtid eller ett prov uppdelat vid fler tillfällen. Eller att man kanske har en paus under ett provtillfälle. Sen har vi anpassningar av miljö. Och där kan det till exempel vara att man behöver avskildhet. Mindre sammanhang, kanske hörselkåpor för att skärma av. Sen så är ett annat exempel anpassningar av material. Och då kan det handla om större textstorlek. Man kanske behöver få instruktioner upplästa. Man kan ha en digital version av ett läromedel. Eller kanske i ett prov att man har flervalsfrågor istället för öppna frågor. Sen så kan det ju också vara så att man behöver anpassa redovisningssätt. Alltså att man vid ett skriftligt prov kanske har en muntlig komplettering. Eller att man väljer att ge ett muntligt prov helt och hållet istället för ett skriftligt. Man kan också spela in eller ha skrivstöd. Sen så kan man också ha andra hjälpmedel som stöd och anpassning. Det kan handla om talsyntes, visuellt stöd, lathundar av olika slag, miniräknare. Och det här kan underlätta för elever. Med begränsat arbetsminne till exempel. Det är vanligt bland elever med dyslexi eller dyskalkyli. Det som är värdefullt att tänka på är att anpassningen behöver utgå från elevens behov. Men att det inte förändrar det som ska bedömas. Utan ger eleven möjlighet att mer rättvist visa sina

2026-10-06

kunskaper.

Bedömning vid en provsituation då är det viktigt att man som lärare också säkerställer att eleverna har uppfattat och förstått instruktion och frågor korrekt.

Sara: Ja, så det handlar inte om att anpassa bort saker. Utan att anpassa så att eleven kan visa sina kunskaper i det som den här provsituationen ska visa.

Helene: Precis, precis.

Sara: Och det finns många olika sorters anpassningar. Så det gäller att hitta rätt där. Gäller det här också vid nationella prov?

Helene: Vid nationella prov så gäller särskilda anvisningar som man kan hitta på Skolverkets webbplats. Det är viktigt att också här vara uppmärksam på om anpassningen, verktyget, kanske eventuellt förändrar det som provet är tänkt att pröva och i så fall hur. När det gäller frågan om anpassning av nationella prov så behöver man också ha i åtanke att de här proven har flera syften. Förutom att de ska vara betygsstödjande så är de också till för nationell statistik som ska kunna användas för att se hur undervisningen fungerar nationellt och också sen trättas ner på kommun och skolnivå. Syftet med det är att se förändringar över tid och för att kunna jämföra resultat mellan olika skolor, huvudmän och kommuner. Men är det så att skolan bedömt att det behövs mer anpassningar, mer omfattande anpassningar än vad som är tillåtet enligt Skolverket så kan man undanta just detta prov från den nationella insamlingsstatistiken.

2026-10-06

Men det är ett beslut som rektor behöver ta om man gör ett sådant undantag. Ett undantaget prov kan ändå vara användbart för lärarens bedömning av elevens kunskaper.

Så som de visar sig när man har kompenserat för en funktionsnedsättning till exempel. Och på så vis kan läraren också öka kunskapen om sin egen undervisning

Sara:

Ja, just det. Så man kan göra anpassningar även vid nationella prov.

Men det gäller att kolla upp vad Skolverket säger. Och det kan ju också vara bra att veta att man kan göra anpassningar som Skolverket inte godkänner, men då ska just det provet bara användas på skolan och inte skickas in till den här nationella statistiken. Okej, om vi går över till undantagsbestämmelsen.

Den har jag förstått att ni får många frågor om. Så, hur fungerar den då? Och hur använder man den?

Katarina, kan du förklara?

Katarina:

Det stämmer, vi får många frågor kring det här. Och det är komplicerat. Komplicerade frågor.

Absolut. Skolverket beskriver ju vad som gäller för tillämpningen men vi betonar ju vikten att lärare jobbar tillsammans för att skapa en samsyn på skolan då det kan vara en utmaning att veta om undantag kan göras i det här fallet. Undantagsbestämmelsen kan endast användas vid betygssättning men det gäller ju både termins och slutbetyg.

Och bestämmelser kan användas i de årskurser betygs ges. Och eleven ska ha möjlighet att nå alla betygssteg

2026-10-06

även om läraren bortsett från enstaka delar av betygskriterierna genom att använda sig av undantagsbestämmelsen. Och bestämmelsen gäller i skolformerna grundskola, anpassad grundskola, sameskola, specialskola, gymnasieskola och anpassad gymnasieskola.

Men i gymnasieskolan och den anpassade gymnasieskolan så får man inte undanta delar som rör just säkerhet och lagar och förordningar eller gymnasiearbetet. Och för att du som lärare ska kunna använda undantagsbestämmelsen så ska elevens funktionsnedsättning eller andra liknande personliga förhållanden vara bestående och utgöra ett direkt hinder för att eleven ska kunna nå betygskriterierna.

Så det krävs inte någon diagnos. Och du som lärare kan undanta enstaka delar av betygskriterierna. Så det är du som undervisar.

Du tar beslutet om bestämmelsen ska användas. Men som sagt, för att kunna göra detta är det viktigt att diskutera frågan tillsammans med andra kollegor och det specialpedagogiska stödet såklart på skolan. Och även att rektor har vetskap om det här.

Och Skolverket har ju mer information på sin webbplats. Undantagsbestämmelsen beskrivs i skollagens kapitel 10, paragraf 19.

Sara:

Ja, det är nog bra att läsa på om undantagsbestämmelsen förstår jag. Och bra tips är att prata med kollegor om hur man ska använda den. Om man ändå är osäker så kan man också bolla med er då i tjänsten Fråga en rådgivare.

2026-10-06

Men hur är det, kan ni ge svar på om man ska använda den här bestämmelsen för en viss elev?

Katarina: Alltså bolla med oss, det går jättebra att göra. Men vi kan inte ge svar i enskilda fall. Man måste ha en god kännedom om den aktuella skolan och om eleven. Och det har ju inte vi. Och det är ju läraren som tar beslutet. Kring det här. Och förhoppningsvis ska läraren få det stöd av kollegor och rektor som hen behöver. Och är man fortfarande osäker så kan man ju gå uppåt i organisationen. Till skolchef eller jurist eller vad man nu har tillgång till. För det ser ju så väldigt olika ut.

Sara: Just det. Jag uppfattar det som att när man planerar undervisningen. Då ska man planera utifrån de elever man har, såklart. Och genomföra undervisningen så att alla elever kan ta del av den. Och även fundera på hur eleverna ska kunna visa sina kunskaper. Och då använder man inte undantagsbestämmelsen. Utan den använder man först när man ska sätta betyg. Har jag förstått rätt?

Katarina: Ja, det stämmer. Och läraren behöver ju skilja på planering, anpassningar och bedömning av undervisningen från själva betygssättningen behöver man som lärare ha koll på när man har elever med funktionsnedsättning? Vilket väl de flesta har. Vad säger du, Helene?

Helene: Ja, men absolut. De flesta lärare möter elever med funktionsnedsättning. Och det är ju en förutsättning.

2026-10-06

En viktig förutsättning är att man som lärare har kunskap om hur funktionsnedsättningar kan yttra sig. Alltså hur de påverkar eleverna. Och även om det finns generella perspektiv så är det också ofta en stor variation på individnivå.

Och det blir ju därför väldigt viktigt att ta stöd av kollegiet och elevhälsan. Om man som lärare känner att man inte har tillräcklig kunskap om eleverna och deras funktionsnedsättningar. Som vi redan lyft så är det ju värdefullt att anpassa undervisningen bedömningssituationerna och provgenomförandet redan på planeringsstadiet.

Men om en elev har svårare att visa sina kunskaper vid provtillfällen då behöver fokus ligga mer på bedömning i den ordinarie undervisningen. För då kommer eleverna bäst till sin rätt.

Sara:

Ja, har man en elev med funktionsnedsättning då är det så. Och man kan liksom inte bortse från det.

Nu har vi gått igenom några frågor och svar om prov, bedömning och betyg. Och om du som lyssnar inte har fått svar på det som du undrar över då kan du gå in på SPSM:s webbplats. Där kan du ta del av vanliga frågor och svar eller ställa din egen fråga till Helene, Katarina och deras kollegor i tjänsten Fråga en rådgivare.

Och du hittar den tjänsten på spsm. se. Klicka på rubriken Stöd och råd.

Men vilka är ni som svarar på frågorna som kommer in? Helene?

2026-10-06

- Helene: Jo, vi är ju åtta stycken som arbetar i tjänsten Fråga en rådgivare. Och tillsammans täcker vi upp de flesta funktionsnedsättningar. Vi finns ju till för er som lyssnar i alla skolformer från förskola till vuxenutbildning.
- Och vid väldigt specifika frågor så tar vi också hjälp av våra sakkunniga inom olika områden. Vi är kvalificerade samtalspartners där vi försöker besvara era frågor. Resonerar tillsammans med er kring dilemman som ni har.
- Och ibland så guidar vi er också vidare vid behov. Och som sagt så kan man ringa till oss, skicka in frågor via mejl och under frågor och svar på webben så finns också de vanligaste frågorna publicerade.
- Sara: Ja. Och Katarina, vill du lägga till någonting?
- Katarina: Ja, inte annat än att det är väldigt stimulerande och roligt arbete som vi har. Eller hur, Helene?
- Helene: Ja, vi får ju möta så himla många olika professioner där ute på fältet och ta del av alla utmaningar och frågor. Så det är en stor bredd som vi möter.
- Sara: Ja, men så tveka inte att höra av er till Katarina och Helene och deras kollegor. Nu är det dags för oss att avsluta samtalet. Stort tack till er som har medverkat, Katarina Zandén och Helene Lundin Jörtsö.
- Tack så mycket. Gå gärna in på vår webbplats spsm.se. Där finns tjänsten Fråga en rådgivare och vi har också en särskild webbsida om bedömning och betyg. På spsm.se hittar du också inspelade seminarier och

2026-10-06

information om undervisning och lärande för barn,
elever och vuxenstuderande i behov av stöd.

Tack till dig som har lyssnat.

Outro:

SPSM:s podd Lika värde. Fler avsnitt hittar du på
spsm.se och där poddar finns.